

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

Διευθύντης: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ
ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1943

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΣΤΑΔΙΟΥ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΕΣΤΙΑ
ΑΘΗΝΑ 2008

Ο ΠΑΛΑΜΑΣ Κ' Η ΜΟΥΣΙΚΗ

“Ένας αληθινά μεγάλος ποιητής όπως ο Παλαμάς, άχτιδοβολάει τή θέρμη τής δημιουργικής του πνοής όχι μόνο στο στενό κύκλο τής ποίησης και τών γραμμάτων, αλλά γενικότερα σ' όλους τούς κλάδους τής τέχνης και τής διανόησης.

Κι όπως ο Γκαίτε κι άθελά του άκόμη, και χωρίς καν νά νιώθει τή βαθύτερη αξία τής μουσικής τους, έμπνέει ένα Μπετόβεν κ' ένα Σούμπερτ, πού γεφυρώνουνε τήν κλασική μουσική τής Πατρίδας τους πρὸς τή νεωτερή της εξέλιξη, έτσι και ή επίδραση του έργου του Παλαμά στο θεμέλιωμα τής νεοελληνικής μουσικής είναι, όπως πιστεύω, πρωταρχικής σημασίας για τήν όλη της ύπόσταση.

Κι όχι τόσο γιατί πολλοί από τούς συνθέτες μας έχουνε γράψει πάνω σέ στίχους του Ποιητή μερικές από τις καλύτερες μουσικές τους σελίδες, όσο και κυρίως γιατί ή όλη προσπάθεια τής νέας ελληνικής μουσικής δημιουργίας χρωστάει τὰ φτερά της, τὰ έθνικιστικά της ιδανικά, τήν όλη της άνάταση στην *Παλαμικήν Ίδέα*.

Τὸ συνταίριασμα και τὸ πλάτεμα τής ελληνικής δημοτικής μελωδίας, του δημοτικού μας ρυθμού, τών τρόπων και τών ήχων τής λαϊκής μας μουσικής, με τή νεώτερη παγκόσμια μουσική αντίληψη και τεχνοτροπία, βρίσκονται σέ άμεση αναλογία με τή θεϊαν άνθηση πού έχάρισεν ο Ποιητής στην ελληνική ποίηση, αναπλάθοντας τὸ δεκαπεντασύλλαβο και τούς ποιητικούς ρυθμούς του δημοτικού μας τραγουδιού, διαμορφώνοντας τή γλώσσα μας σέ υπέρκαλλον όργανο κατάλληλο νά εκφράση τὰ πιὸ βαθυστόχαστα νοήματα και νά μάς ξανοίξη τούς θησαυρούς τής καρδιάς και τής ψυχής του!

Γι' αυτό νομίζω πὸς μπορούμε, έμεις οι

λίγοι πού άγωνιστήκαμε με πίστη και μ' έλπίδα για τή νεοελληνική μουσική ιδέα και πού νιώσαμε κι αγαπήσαμε βαθειά τὸν Ποιητή και τὸ έργο του, νά πιστεύουμε πὸς σ' αυτόν και στην άθάνατη πνοή του στίχου του χρωστάμε τὸ πιὸ γερό, τὸ πιὸ εξέλιξιμο από τὰ στοιχεία τής μουσικής μας προσπάθειας.

Τήν πνοήν αυτή δε θα τή βρούμε μόνο στα τραγούδια τών έλλήνων μουσουργών πού γράψανε μουσική πάνω σέ παλαμικούς στίχους.

Θα τή βρούμε πριν απ' όλα σέ ελληνικές μουσικές συνθέσεις μεγαλύτερης κ' ευρύτερης έμπνευσης και αρχιτεκτονικής, σέ συμφωνίες, σέ έργα μουσικής δωματίου, άκόμη και σέ μελοδράματα.

“Αν προσέξωμε τὰ έργα αυτά, θα δοῦμε πὸς συνειδητά ή άσυνειδητά οι συνθέτες τους, γυρεύοντας τὸ δρόμο τους πρὸς τις κορυφές τής νεοελληνικής μούσας, φωτίζονται από τὸ θείο φῶς πού ο Ποιητής έστησε για νά φωτάει στα αιώνια τὸ γένος τών Έλλήνων και τήν Έλληνική Τέχνη.

Δέν έχω άμφιβολία πὸς κάτι ανάλογο θα συμβαίνει και με τις άλλες ώραιες τέχνες, τή ζωγραφική, τή γλυπτική και τήν αρχιτεκτονική άκόμη, όπου ένας Ζάχος μπορεί κανείς νά πῆ πὸς υλοποιεί τήν Παλαμική Ίδέα στο στέρεο φόντο τής πλαστικής γραμμής.

“Αν ρίξωμε μιὰ γρήγορη ματιά στο έργο τών συνθετών μας, θα δοῦμε πὸς όσα είπα παραπάνω δέν είναι άπλή θεωρία.

“Όσοι από τούς συνθέτες μας άρκεστήκανε σέ μιάν άπλή — θάλαγα τής ρουτίνας — μελοποίηση στίχων του Παλαμά, χωρίς νά κάνουνε δική τους τή βαθύτερη ουσία, τήν ΙΔΕΑ τής Παλαμικής Ποίησης

τὸ ἴδιο δὲ νιώσανε καὶ τὸ βάθος, τὴν ψυχὴ τῆς ἑλληνικῆς λαϊκῆς μουσικῆς, οὔτε καὶ κάνανε καμιὰ σοβαρὴ προσπάθεια γιὰ τὴν ἐξέλιξη καὶ τὴ διαμόρφωσή της.

Στὰ παλιὰ χρόνια, ὁ Σαμαράς γράφει τὸν «Ὀλυμπιακὸ Ὕμνο» πάνω στοὺς θαυμαστοὺς στίχους τοῦ Παλαμᾶ «Ἀρχαῖο πνεῦμ' ἀθάνατο», καὶ ἐμπνέεται μιὰ μουσικὴ πού θυμίζει πότε τὸ γνωστὸ μᾶρς τοῦ «Ταγγούζερ» καὶ πότε χορωδία ἰταλικοῦ μελοδράματος. Ἀκουεταὶ πολὺ εὐχάριστα καὶ ἐπιβλητικά, ἀλλὰ δὲν ἔχει καμμιά ἐπαφή οὔτε μὲ τὸ ἀρχαῖο οὔτε μὲ τὸ νεώτερο ἑλληνικὸ πνεῦμα. Ὁ Λαυράγκας πάλι, ἀργότερα, γράφει τὸν «Ὕμνο τῆς Εἰρήνης» πάνω στοὺς στίχους τοῦ Παλαμᾶ. Μᾶς χαρίζει ἓνα τραγούδι μὲ μιὰν ὠραία κ' εὐγενικὴ μελωδικὴ γραμμὴ, πού θὰ ταίριαζε ὀμως περισσότερο σὰν ἀριέττα παλιᾶς ἰταλικῆς ὄπερας, παρὰ στοὺς στίχους τοῦ Παλαμᾶ.

Πολὺ πιὸ κοντὰ στὴν Παλαμικὴ Ἰδέα βρίσκεται ὁ Γ. Λαμπελέτ. Ὅχι τόσο γιὰ τοὺς ἴδιους τοὺς στίχους τοῦ «Ὕμνου τῆς Εἰρήνης» πού μελοποίησε κι' αὐτός, ὅσο γιὰ τὴ ὅλη του μουσικὴ προσπάθεια τὸν φέρνει στὴν πρώτη γραμμὴ τῶν προδρομῶν τῆς νεοελληνικῆς μουσικῆς δημιουργίας.

Ἀπὸ τοὺς σχετικὰ νεώτερους, ὁ Πετριδῆς ἔχει μελοποιήσει ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν «Τάφο» καὶ τὶς «Τρεῖς Κοπέλλες» ἀπὸ τὴν «Πολιτεία καὶ Μοναξιά».

Βέβαια, μέσα στὸ ὅλο σημαντικὸ σὲ ποσότητα καὶ ποιότητα ἔργο τοῦ Πετριδῆ, τὰ δυὸ αὐτὰ τραγούδια παίρνουνε μιὰ σχετικὰ μικρὴ θέση, ἀλλὰ τὸ μουσικὸ τους ἄρωμα βρίσκεται πολὺ πιὸ κοντὰ στὴν ψυχὴ τοῦ παλαμικοῦ στίχου.

Ἐξ ἄλλου, τὴν παλαμικὴ πνοὴ θὰ τὴ βροῦμε διάχυτη στὰ μεγάλα συμφωνικὰ ἔργα τοῦ Πετριδῆ καὶ ἀσφαλῶς στὸ συμφωνικὸ του ποίημα πού ἔχει ἀναγγεῖλει, τὸ ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου».

Ἐνας ἄλλος ἐξαιρετὸς πρωτεργάτης τῆς νεοελληνικῆς μουσικῆς, ὁ Πονηριδῆς, ἔχει γράψει μουσικὴ πάνω σὲ δυὸ τετράστιχα ἀπὸ τὸν «Κύκλο τῶν Τετράστιχων», πού δυστυχῶς δὲν τὰ γνώρισα ἀκόμη.

Γνωρίζω ὅμως τὸ ὠραιότατο προελούδιο τοῦ γιὰ πιάνο πού ἔχει ἐμπνευσθῆ ἀπὸ τοὺς

γνωστοὺς στίχους τοῦ Παλαμᾶ «Γιαννιώτικα, Συμρηνιώτικα, Πολίτικα, μακρόσυρτα τραγούδια ἀνατολίτικα...», καὶ πού εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ἔργα τῆς μικρῆς φιλολογίας τοῦ πιάνου πού ἔχει νὰ ἐπιδείξη ἡ ἑλληνικὴ μουσικὴ.

Ὁ Μητρόπουλος πάλι πιστεύει στὸ διεθνισμό τῆς μουσικῆς καὶ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς νιώθει τὴν ὁμορφιὰ τοῦ δημοτικοῦ μας τραγουδιοῦ οὔτε καὶ τὴν προσπάθεια τῆς σημερινῆς γενεᾶς τῶν συνθετῶν μας. Τὸ δημιουργικὸ του ἔργο λιγοστὸ ἀντίθετα πρὸς τὴ θαυμαστὴ του ἐπίδοση ὡς διευθυντὴ ὀρχήστρας. Ἀπὸ τὸ λιγοστὸ αὐτὸ ἔργο, ἀρκετὸ εἶναι ἐμπνευσμένο ἀπὸ ξένη φιλολογία καὶ γραμμένο μάλιστα σὲ ξένη γλῶσσα («Beatrice», «Fables de Lafontaine»). Ὅμως τὸ καλύτερο, τὸ ὠραιότερο καὶ εἰλικρινέστερο ἀπὸ τὰ ἔργα του, ὁ Μητρόπουλος τὸ χρωστάει σ' ἓνα ποίημα τοῦ Παλαμᾶ, τὴν «Κασσιανή».

Ἐνας ἄλλος συνθέτης πού ἔχει ἐπίσης προσφέρει ἀρκετὰ στὴν ἰδέα τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς, ὁ Λεβίδης, μᾶς ἔχει χαρίσει μιὰν ὠραία μελωδία μὲ συνοδεία ὀρχήστρας πάνω σὲ στίχους τοῦ Ποιητῆ. Εἶναι τὸ «Κυπαρίσι» ἀπὸ τὶς «Ἐκατὸ Φωνές». Ὁ Βαλτετσιώτης τὸ «Σ' ἀγαπάω», ὁ Ἀλμπέρτης, ὁ συνθέτης τοῦ «Ἐρωτόκριτου», ἔχει μελοποιήσει τὸ «Ὅλοι κριτάδες μου» κ' ἔχει γράψει μιὰ ὠραίαν ὑπόκρουση γιὰ ὀρχήστρα στὸ «Πάει τὸ ταξίδι, φτάσαμε», ἀπὸ τὶς «Ἐκατὸ Φωνές» κι' αὐτό.

Ἐνας ἄλλος νεώτερος μουσουργός, ἀλλὰ ἀπὸ κείνους πού πρόσφεραν ἤδη μιὰ σημαντικὴ συμβολὴ στὴν ἑλληνικὴ μουσικὴ, ὁ Ἀντίοχος Εὐαγγελᾶτος, ἔχει γράψει μιὰ σειρά ἀπὸ πέντε τραγούδια γιὰ μεσόφωνη καὶ ὀρχήστρα, παρμένα κι' αὐτὰ ἀπὸ τὶς «Ἐκατὸ Φωνές»: «Πάρτε καὶ φέрте με ψηλὰ στὰ Καρπενήσια», «Μέσ' στοῦ Χειμῶνα τὴν καρδιά», «Ἀγνάντια τὸ παράθυρο», «Γραμματικὲ μὲ τὸ χαρτί» καὶ «Δεκάξη χρόνων ἡμώνα». Ἐξω ὅμως ἀπὸ τὰ τραγούδια του αὐτὰ, ὁ Εὐαγγελᾶτος, στὰ μεγαλύτερης ὀλκῆς συμφωνικὰ του ἔργα, μᾶς δίνει ἓνα φωτεινὸ παράδειγμα τῆς μετουσίωσης τῆς Παλαμικῆς Ἰδέας στὴ γλῶσσα τῶν ἤχων. Ὅπως στὴν 1η του Συμφωνία, στὴν Εἰσαγωγή σ' ἓνα δράμα, στὸ Ἐπιτύμβιο.

Ἐπίσης ἀπὸ τοὺς νεώτερους ὁ Φραγκό-

πουλος έχει γράψει δυό τραγούδια από τόν «Τάφο» με συνοδεία ορχήστρας, ό Μιχάλης Βούρτσης, ένας νέος συνθέτης με εξαιρετικό ταλέντο, τήν «Ελλάδα» και τόν «Γέρο Ζητιάνο» από τόν «Κύκλο τών Τετράστιχων», ό Γεωργιάδης τή «Βελανιδιά» και μιá σειρά από ύποκρούσεις, ό Καρυωτάκης ό μουσικός μιá σειρά από τραγούδια, άκόμη και ό Καταρτζίδης, ό έρασιτέχνης μουσουργός τής Θεσσαλονίκης, έχει επίσης μελοποιήσει τήν «Κασσιανή» από τούς «Βωμούς», και ίσως και άλλοι πού μου διαφεύγουν αυτή τή στιγμή.

Μέσα στη σειρά τών συνθετών πού παρέταξα, λείπει τόν όνομα ενός από τούς πιο θαυμαστούς δημιουργούς πού έχει νά επιδείξη ή έλληνική μουσική: Του Αιμιλίου Ριάδη. 'Ο Ριάδης, ό κατ' έξοχόν τραγουδιστής-μουσικός, έγραφε ή μάλλον αυτόσχεδίαζε ως επί τόν πλείστον και τούς στίχους μαζί με τή μουσική τών τραγουδιών του. Λιγοστά τραγούδια άφησε γραμμένα σε στίχους από γνωστούς ποιητές, ιδίως του Μαλακάση και του Πάλλη. 'Ασφαλώς όμως ό άηδονόλαλος τραγουδιστής πού με τόσον αυθορμητισμό ανέβασε τόν τοπικό μακεδονικό χρώμα τής λαϊκής μούσας σ' ένα υπέρροχα ένιαίο έκφραστικό σύνολο συγχρονισμένο με τή νεώτατη διεθνή τεχνοτροπία, άκολουθούσε συνειδητά ή άσυνειδητά τή παλαμικά καλλιτεχνικά ιδεώδη.

Γιά νά συμπληρώσω τή σειρά τών συνθετών πού τόν έργο τους είναι συνυφασμένο με τόν μεγάλο Ποιητή και τόν στίχο του, είμαι δυστυχώς ύποχρεωμένος νά αναφέρω και τόν έαυτό μου.

Τόν έργο μου, όλο μου τόν έργο, ό,τι και νάναι κι άν έχει κάτι πού ν' αξίζει νά τόν προσέξω κανείς, κάτι πού νά τού επιτρέψη νά ζήσει μιá μέρα μέσα στον κύκλο τής έλληνικής μουσικής, τόν χρωστάει στον μεγάλο Ποιητή και στον έθνοπλάστη στίχο του.

Νέος, παιδί ακόμα, γνωρίζω μερικους από τούς «Ίάμβους και 'Αναπαίστους» σπαρμένους σε περιοδικά κ' ήμερολόγια, και συνεπαίρομαι όλόκληρος. Τή «Μαύρη Λάμια» τήν είχα μελοποιήσει ακόμα σπουδαστής στο 'Ωδείο τής Βιέννης. Τή «Γριά Ζωή» τή γράφω στα 1907 δάσκαλος τής μουσικής στο Χάρκοβο τής Ρωσίας. Τήν

«'Ελιά», για γυναίκια χορωδία και ορχήστρα, τόν ίδιο.

Και ό θαυμασμός μου για τόν Παλαμά κορυφώνεται σε θρησκεία και πίστη άληθινή όταν εκεί στην ξεντειά παίρνω τόν «Δωδεκάλογο του Γύφτου». Ξανοίγω μέσα μου έναν όλόκληρο μουσικό και ποιητικό κόσμο. Με βγάξει έξω από τήν κλασική μουσική άνατροφή μου, από κάθε συμβατισμό. 'Όλο και αποδιώχνω τήν ψυχική επίδραση του δυτικού μουσικού πολιτισμού, προσπαθώντας νά κρατάω μόνο τις τεχνικές του κατακτήσεις.

Κ' ύστερ' από τήν προσωπική μου γνωριμία με τόν Ποιητή, και με τήν πάροδο του χρόνου, νιώθω τόν έργο μου όλο και πιο στενά ιδεολογικά συνυφασμένο με τήν Παλαμική 'Ιδέα, ακόμα κι' όταν δέν εξαρτάται άμεσα από τούς στίχους του.

"Ετσι και ή «Συμφωνία τής Λεβεντιάς» είναι παλαμική και ή «Ρωμαϊκή Σουίτα», πού τόν φινάλε της είναι γραμμένο πάνω στους στίχους «Στής θάλασσας επάνω τή νερά, ένας τεχνίτης με μυαλό και γνώση» κτλ., και ή «Συμφωνία τών 'Ανίδεων και τών Καλών 'Ανθρώπων» είναι παλαμικές, όπως παλαμικός είναι ό «Πρωτομάστορας» με τή γύφτικα μοτίβα του, πού ίσως νά μην τάβρισκα άν δέν υπήρχε ό «Δωδεκάλογος». 'Όπως παλαμικό είναι και τόν τελευταίο μου «Τρίπτυχο» για ορχήστρα, πού γράφτηκε για νά θρηνήση έναν άλλο μεγάλο Έλληνα, μιάν άλλη μου ιδεολογική λατρεία, και πού ή Μοίρα τόν έφερε νά εκτελεστή για πρώτη φορά ίσια ίσια τήν ήμέρα τής ταφής του 'Εθνικού μας Ποιητή σαν εύλαβικό μνημόσυνο του συνθέτη.

"Εξω όμως από τήν έργα αυτά, ήταν φυσικό πως και οι στίχοι πού έχω μελοποιήσει του Παλαμά είναι άρκετοί, και αποτελούν μεγάλο μέρος του έργου μου.

"Ετσι, έχω γράψει ως τώρα όλόκληρες τις δυό πρώτες σειρές τών «Ίάμβων και 'Αναπαίστων» για μιá φωνή κι ορχήστρα. Δεκατέσσερα τετράστιχα από τόν «Κύκλο τών Τετράστιχων» για μιá φωνή και βιόλα. Δέκα τραγούδια από τούς «Πεντασύλλαβους» για μιá φωνή και πιάνο. Πέντε τραγούδια από τόν τέταρτο βιβλίο τής «Πολιτείας και τής Μοναξιάς» για μιá φωνή και πιάνο ή ορχήστρα. Τά «Κάποια λογάκια» από τή

Melodia d'una kima kai o baxi' **ΠΑΡΟΣ** *Καμάρι - Καροίση*

Moderato Grave

ΕΡΤΑΣΙΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΝΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΣ © ΠΡΩΤΟΣ

Αυτόγραφο μουσική σελίδα του Μανώλη Καλομοίρη σε στίχους του Παλαμά.

«Βραδινὴ Φωτιά» γιὰ μιὰ φωνὴ κλαρίνο καὶ ἄρπα. Τρία Δεκατετράστιχα μὲ ὑπόκρουση ἐγγόρδων γιὰ μιὰ φωνή, καὶ πιάνο. τὸ «Ἐμπρός!» γιὰ χορωδία καὶ μπάνα, γραμμένο στὴν ἀρχὴ τῶν Βαλκανικῶν Πολέμων. Τὴν «Ἐλιά» γιὰ γυναίκια χορωδία καὶ ὀρχήστρα. Τὴν «Ἀνοιξή», σχολικὸ τραγούδι, καὶ τέλος τὴ γνωστὴ ὑπόκρουση στὴ «Στέλλα Βιολάντη» μὲ συνοδεία ὀρχήστρας.

Ἐξ ἄλλου, τὰ «Λόγια τοῦ Γύφτου», ἀπὸ τὸ «Δωδεκάλογος», ὁρατόριο γιὰ ἀπαγγελία, σόλα, χορωδία καὶ ὀρχήστρα, τὰ ἔχω ἐν μέρει σκιτσαρισμένα, ἀλλὰ δὲν ξέρω ἂν θὰ ἀξιωθῶ κι' ἂν θὰ προφτάσω — τὸ μεγάλο ὄνειρο τῆς ζωῆς μου — νὰ τὰ τελειώσω, ὅπως δὲν ξέρω ἂν θὰ προφτάσω νὰ γράψω καὶ τὶς ὑπόλοιπες δυὸ σειρὲς τῶν «Ἰάμβων», τὸ «Ἡ Φύση κρύβει» καὶ τὴν «Οὐρανία», καθὼς καὶ τὴν τελευταία μου ἔμπνευση τὴν «Παλαμικὴ Συμφωνία» γιὰ μεγάλη ὀρχήστρα.

Αὐτὰ γιὰ τὴ μιὰ πλευρὰ τῆς σχέσης τοῦ Παλαμᾶ μὲ τὴ Μουσικὴ, τὴν πλευρὰ τῆς βαθειᾶς του ἐπίδρασης στὴν ὅλη διαμόρφωση καὶ στὸ ξετύλιγμα τῆς νεοελληνικῆς μουσικῆς δημιουργίας.

Ἴσως ὁμως θὰ εἶχε κάποιο ἐνδιαφέρον νὰ ἔξεταστῆ ἀπὸ ἓνα μουσικὸ ἢ ἐπίδραση καὶ ἡ θέση τῆς μουσικῆς μέσα στὴν παλαμικὴ ποίηση, στὸν παλαμικὸ στίχο.

Ὅταν νέος στὴν ξενητεία πρωτοδιάβαζα τὸν πρόλογο τοῦ «Δωδεκάλογου» καὶ δὲν εἶχα ἀκόμη καμιὰ προσωπικὴν ἐπαφή μὲ τὸν Ποιητὴ, πίστευα πὼς θὰ εἶχε γερὲς τεχνικὲς μουσικὲς γνώσεις. Τόσο ὁ τρόπος ποὺ μιλοῦσε γιὰ τὴ μουσικὴ τὸν ἔδειχνε μουσικὰ καταρτισμένο καὶ κατατοπισμένο.

Δὲν ἔχει κανεὶς παρὰ νὰ προσέξῃ πὼς μιλάει στὸν πρόλογο τοῦ «Δωδεκάλογου» γιὰ τὶς παραλλαγές (variations), «τὰ μουσικὰ κεντίδια ποὺ κεντάει ὁ μουσουργὸς ἀπάνω στὸ ἀπλὸ καὶ κλασικὸ θέμα ἐνὸς μεγάλου του δασκάλου», ἢ γιὰ τὴν τσιγγάνικη μουσικὴ, γιὰ νὰ δῆ πὼς ἓνας γνώστης τῆς μουσικῆς δὲ θὰ μπορούσε νὰ τὰ χαρακτηρίσῃ μὲ πιὸ μεγάλη ἀκριβολογία καὶ σαφήνεια, παρ' ὅλη τὴν ἀνθισμένη ποιητικὴ του γλώσσα.

Καὶ ὁμως, ὅταν γνώρισα προσωπικὰ τὸν

Ποιητὴ, διαπίστωσα πὼς δὲν εἶχε καμιὰ τεχνικὴ μουσικὴ κατάρτιση καὶ πὼς ὄλ' αὐτὰ ἔβγαιναν μόνο ἀπὸ τὴ διαίστηση τῆς μεγαλοφυΐας του. Αὐτὴ τὸν ἔκανε νὰ δραματίζεται καὶ νὰ περιγραφῆ μὲ τέτοια θαυμαστὴ παραστατικὴ τὰ κατάστενα καὶ τὰ μπουγάζια τῆς Πόλης καὶ τόσους ἄλλους τόπους ποὺ δὲν εἶχε δῆ ποτέ του, καὶ αὐτὴ τὸν ἔκανε νὰ μιλάῃ καὶ γιὰ τὴ μουσικὴ μὲ μιὰν ἀκρίβεια καὶ ὀξύτητα πραγματικοῦ γνώστη τῆς τέχνης αὐτῆς.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, κανένας ἄλλος Ἕλληνας ποιητῆς, ἴσως καὶ ξένος, ἔξω ἀπὸ τὸν Γκαϊτε, δὲν ἐτραγούδησε, δὲν ἀνέβασε τὴ Μουσικὴ σὲ ὑπέροχο σύμβολο νέας ζωῆς, ὁμορφιάς καὶ λεβεντιάς, ὅπως ὁ Παλαμᾶς.

Δουλευτῆς ὁ Γύφτος καὶ χαλκιᾶς, παρατᾶει τὸ καμίνι γιὰ νὰ γίνῃ Λαλητῆς. «Καὶ ὄλοι μὲ καλοῦσαν καὶ μὲ πρόσταζαν: — Ταίριασέ τὴν ἄξια, λαλητῆ, μὲ τὰ ξεφαντώματά μας τοῦ ζουρνᾶ σου τὴ φωνή!»

Ἀηδισμένος κάνει συντρίμματα τὸ ζουρνᾶ του καὶ τὸν πετάει στὸ δρόμο. Ἀποσταμένος κι ἀπὸ τὴν πλάση κι ἀπὸ τὰ πανηγύρια κι ἀπὸ δικούς του καὶ ξένους, βρῖσκει μιὰ μέρα ἓνα θαυμαστὸ βιολὶ κληρονομιά τοῦ γέρου τ' ἀσκητευτῆ.

Παίρνει τὸ βιολὶ κι' ἀρχίζει νὰ βαρᾶ μὲ δαῦτο νέους πρωτόφαντους σκοποὺς καὶ «βρῖσκεται σὰ νέος ἄνθρωπος».

Ὅμως οἱ ἄνθρωποι τῆς φυλῆς του δὲν τὸν νιώθουν:

Ποιὸς εἶν' αὐτὸς μὲ τὸ βιολὶ
ποὺ δὲν εὐφραίνει τὴν καρδιά μας
κι ἀνάφτει μέσ' στὰ σωθικά μας
τὸ ξάφνισμα μὲ τὴν ὀργή;

Μὰ τὰ παιδιά, «οἱ μελλούμενοι ἄνθρωποι γοητεύονται ἀπὸ τὸ βιολὶ του καὶ τοῦ φτάνει».

Μέσα στὸν ὑπέροχο συμβολισμὸ καὶ στὴν ποιητικὴν ἔξαρση τοῦ ἔργου, μὲ τί διαίστηση ξεχωρίζει ὁ Ποιητῆς καὶ χαρακτηρίζει τὴ δυναμικότητα, τὴν ἀπόδοση τῶν δυὸ ὀργάνων, τοῦ ζουρνᾶ καὶ τοῦ βιολιοῦ! Καὶ πὼς δίνει στὸ βιολὶ μιὰ κυρίαρχη θέση, μιὰ θείαν ἀποστολή, ποὺ πλάθει ἓναν καινούριο ψυχικὸ καὶ σιναισθηματικὸ κόσμο!

*Ἀλλὰ μήπως στὸν «Κύκλο τῶν Τετρά-

στιχων», στὸ πρῶτο-πρῶτο τετράστιχο, δὲν παραλληλίζει τοὺς στίχους μὲ χορδὲς βιολιού; «Καὶ σὰ νὰ παίζω μὲ τετραχορδο βιολί...» Ὁ στίχος αὐτὸς μοῦ ἔδωσε πρῶτος τὴν ἰδέα νὰ δώσω στὴ σειρά τῶν «Τετράστιχων» πὺν μελοποίησα γιὰ συνοδεία ἀντὶ τὸ καθιερωμένο πιάνο μόνο μιὰ βιόλα!

Ἄν μοῦ ἐπέτρεπε ὁ χρόνος, πόσα παραδείγματα δὲ θάχα ν' ἀναφέρω τῆς τόσο ποιητικῆς ἀλλὰ καὶ μουσικῆς ἀκριβόλογης ἑξαφσης τῆς μουσικῆς τέχνης ἢ τῶν μουσικῶν ὄργάνων, τῆς Ἀρμονίας, τοῦ τραγουδιῦ, τῆς ἀποθέωσης τῆς Μουσικῆς!

Μέσα σὲ τέσσερις στίχους πῶς μιλάει γιὰ τὴ φλογέρα καὶ τὴν ἀντιδιαστέλλει στὴν ἄρπα μὲ ἀπόλυτο χαρακτηρισμὸ τῶν δυὸ αὐτῶν ὄργάνων!

Φλογέρα τοῦ βουνοῦ, κι ἀπὸ τὴν Ἥπειρο ὡς τὴν
[Κρήτη,
καθάρια κελαῖδει κ' ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ μαζί σου,
πῶς ἡ ἀδασκάλευτη κ' ἡ ἀπλή ξαφνίζει μουσικὴ σου
τὴν ἄρπα ὅπου σοφὰ τὰ χέρια παίζουν τοῦ τεχνίτη!

Τί νὰ πρωτοθυμηθῶ, τὴν τόσο ποιητικὴ ὑποβολή του γιὰ τὰ παραμῦθια καὶ τὰ «συναξάρια» τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς στοὺς «Πεντασύλλαβους», ἢ τὸ «Λυράρη» τῶν «Βωμῶν», ἢ τὰ λάιτ μοτιῖβ τῶν στίχων πὺν κάθε τόσο ξαναγυρίζουνε καὶ μᾶς φαίνονται σὰν ὑπόμνηση τῆς Μοίρας:

«γλυκονυχτιὰ ἀνοιξιὰτικη, μιᾶς μπόρας προμη-
[νύτρα»

ἢ τὸ μοναδικὸ τὸ Νίκαρο τῆς Τρισεύγενης μὲ τὸ βιολί του!

Πῆρα ἔτσι βιαστικὰ καὶ πρόχειρα μέσα ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς μου, μερικὰ ἀπὸ ὅσα σχετικὰ μὲ τὴ Μουσικὴ εἶχα κρατήσει, πὺν τὴν τραγούδησεν ὁ μέγας Ποιητής, γιὰ νὰ δείξω πόσο βαθειὰ τὴν εἶχεν ἀγαπήσει καὶ τί ὀργανικὸ θὰ ἔλεγα ρόλο παίζει μέσα σὲ μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴν ἔμπνευσή του ἢ γλώσσα τῶν ἤχων.

Μ' αὐτὰ δὲ θέλω νὰ πῶ πὺν εἶναι καὶ τόσο εὐκόλος ὁ στίχος τοῦ Παλαμᾶ γιὰ μελοποίηση.

Δὲν «προσφέρεται» ὅπως ὁ στίχος τοῦ

Μαλακάση ἢ τοῦ Πορφύρα, καὶ ἀκόμη πὺν πολὺ τοῦ Πάλλη, σὲ μιὰν ἀπλή, εὐκόλη καὶ ἀβίαστη μελωδία.

Ἡ μουσικὴ στὸν παλαμικὸ στίχο εἶναι, θάλεγα, πὺν πολὺ ἄρμονία, καμιά φορὶ καὶ πολυφωνία, συχνὰ ρυθμικὸς δυναμισμὸς, χρῶμα, φόντο, παρὰ μελωδικὴ ἑξωτερικεψη.

Τὴ μελωδία πρέπει νὰ τὴ «βγάλῃ» ὁ συνθέτης, νὰ τὴ διαιστανθῇ μέσα ἀπὸ τὸ συμφωνικὸ σύνολο τῆς Παλαμικῆς ποιητικῆς σύνθεσης καὶ νὰ τῆς δώσῃ τὴν πλαστικὴ μορφὴ πὺν θὰ τὴ μετουσιώσῃ σ' ἓνα ἀδιάσπαστο σύνολο μὲ τὸ Λόγο.

Αὐτὸ ἐξηγεῖ καὶ τὴν αἰτία, νομίζω, πὺν οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς συνθέτες μας προτιμήσανε τὴν ὀρχήστρα ἀντὶς ἀπὸ τὸ καθιερωμένο πιάνο στὴ μελοποίηση τοῦ Παλαμικοῦ στίχου, καὶ γενικὰ προσπαθήσανε συχνὰ νὰ ξεφύγουνε ἀπὸ τὴ γνωστὴ φόρμουλα τοῦ ἀπλοῦ Λιντ μὲ τὴν ἀφελῆ καὶ εὐκόλη του μελωδικὴ γραμμὴ.

Σ' ἀντιστάθμισμα ὅμως τῆς καλλιτεχνικῆς ἔντασης πὺν πρέπει νὰ καταβάλῃ ὁ συνθέτης γιὰ ν' ἀποδώσῃ τὴ βαθύτερη ἔννοια τῆς παλαμικῆς ποίησης, πόσος κόσμος καινούριος ἀπὸ πρωτόφαντες ἄρμονίες κι ἀπὸ μελωδίες ἀπόκοσμες θὰ μιλήσῃ στὴν ψυχὴ τοῦ μουσουργοῦ, ὅταν ξέρεῖ καὶ μπορεῖ νὰ τὴς ἀκούσῃ ν' ἀναδεύωνται μέσα ἀπὸ τοὺς ρυθμοὺς καὶ τὸ βάθος τῶν στίχων τοῦ Ποιητῆ!

Κι' ὅλοι ἔμεῖς οἱ κάποιοι καὶ ὅσοι ἐργάτες τῆς Νεοελληνικῆς Μουσικῆς Ἰδέας, πὺν νιώσαμε κι ἀγαπήσαμε καὶ πιστέψαμε τὸν Ποιητὴ καὶ τὸ ἔργο του, δὲν μπορούμε παρὰ νὰ τὸν βλέπωμε πάντα μὲ τὰ «μάτια τῆς ψυχῆς μας» σὰν ἓνα πλέριο φωτεινὸ φάρο πὺν θὰ ὀδηγᾷ τὸν Ἑλληνα Τεχνίτη μέσα ἀπὸ τὴν τρικυμισμένη θάλασσα τῆς διανοητικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς του προσπάθειας. Θὰ μᾶς φέρῃ ἀπὸ τὰ σκοταδερὰ νερὰ πρὸς τὰ ὀλόφωτα λιμάνια, πὺν πίσωθὲ τους βρῶσκονται τὰ κορφοβούνια τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς τέχνης!

Τὰ λόγια αὐτὰ, πὺν γραφήκανε χωρὶς καμὴν ἀξίωση, ἄς διαβαστοῦνε σὰν ἓνα ἑχειλισμα θαυμασμοῦ καὶ λατρείας ἀπὸ ἓναν ταπεινὸ μουσικὸ πρὸς τὸν Ποιητὴ πὺν τοῦ στάθῃκε πάντα ὀδηγός, ἔμπνευστὴς καὶ

ὑπόδειγμα σ' ὄλο του τὸν καλλιτεχνικὸν ἀγῶνα, σ' ὄλη τὴν κάποια του μουσικὴ δημιουργία. Τὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ εἶναι γιὰ μᾶς τοὺς μουσικοὺς τὸ θεῖο βιολί, τοῦ γέρου τ' ἀσκητευτῆ ἢ κληρονομιά, ποὺ καλούμαστε μιὰ μέρα νὰ τὸ παίξουμε καὶ νὰ ταιριάσουμε καινούριους σκοποὺς «κι ἀπὸ τοὺς

γύρω μας τοὺς ἤχους κι ἀπ' τὰ τραγούδια τῆς φυλῆς νὰ πλέξουμε ἀπάνω στὸ βιολί μας τὴ μουσικὴ μας».

Εἶναι τὸ ἔργο αὐτὸ τὸ παλαμικὸ ποὺ ὅσο τ' ἀγναντεύεις σοῦ ξυπνάει τὴ συλλογή: «Μὴν ὑπάρχουν; Μὴ δὲν εἶναι ὄνειρα κ' οἱ θεοί;»

ΜΑΝΩΛΗΣ ΚΑΛΟΜΟΙΡΗΣ

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ

*Ἐγὼ, ὁ Κωστής Παλαμᾶς, γεννημένος Ποιητὴς καὶ Προφήτης,
σιτὴ λύρα μου ὄλους τῆς Τέχνης εἰχ' ἀρμονίσει τοὺς τόμους·*

*κ' ἔζησα μὲ τὸ τραγούδι, καὶ ἀγκάλιασα μὲ τὸ τραγούδι
ὄ, τι μεγάλο καὶ ὠραῖο καὶ ἀληθινὸ' ναι στὸν κόσμον·*

*πρώτη δμως δόξασα Ἐσένα, πατρίδα, μου, Ἑλλάδα μεγάλη
καὶ σιῶν θριάμβων τὴν αἴγλη καὶ στῆς σκλαβιῦς τὰ σκοτάδια.*

*Στέκεις ἀθάνατη Ἐσύ, κ' ἐγὼ ἀθάνατος, ἂν καὶ σιτὸ χῶμα,
βλέπω ἀνεμίζουνε πάλι τᾶγια φτερά Σου τὰ αἰώνια.*

Ν. ΠΟΡΙΩΤΗΣ

